

- НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
- ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ІМЕНІ В. М. КОРЕЦЬКОГО НАН УКРАЇНИ
- ВИДАВНИЦТВО «УКРАЇНСЬКА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ» ІМЕНІ М. П. БАЖАНА

Редакційна колегія Юридичної енциклопедії

ШЕМШУЧЕНКО Ю. С. (голова редколегії)
 БУРЧАК Ф. Г. (заступник голови)
 ЗЯБЛЮК М. П. (заступник голови)
 ТАЦІЙ В. Я. (заступник голови)
 ГОРБАТЕНКО В. П. (відповідальний секретар)
 АВЕР'ЯНОВ В. Б.
 АНДРЕЙЦЕВ В. І.
 БАБКІН В. Д.
 БАНДУРКА О. М.
 БОЙКО В. Ф.
 ВАСИЛЬЄВ А. С.
 ДЕНИСОВ В. Н.
 ДУРДИНЕЦЬ В. В.
 КІВАЛОВ С. В.
 КОНДРАТЬЄВ Я. Ю.
 КОПЕЙЧИКОВ В. В.
 МАМУТОВ В. К.
 МАРЧУК Є. К.
 МЕДВЕДЧУК В. В.
 МИРОНЕНКО О. М.
 НАГРЕБЕЛЬНИЙ В. П.
 НОР В. Т.
 ОПРИШКО В. Ф.
 ПАНОВ М. І.
 ПОГОРІЛКО В. Ф.
 ПРИТИКА Д. М.
 СВЕТЛОВ О. Я.
 СЕМЧИК В. І.
 СІРЕНКО В. Ф.
 СТАНІК С. Р.
 ТИМЧЕНКО І. А.
 УСЕНКО І. Б.
 ЦВЕТКОВ В. В.
 ШАПОВАЛ В. М.
 ШЕВЧЕНКО Я. М.

пер. 2012 пер. 2013 377(257) пр. 2017

НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ
 УКРАЇНИ ІМЕНІ ЙОАННА МУДРОГО
 БІБЛІОТЕКА
 ЧИТАЛЬНИЙ ЗАЛ №2
 вул. Пушкінська 77, тел. 191-238

Юридична енциклопедія

1
ТОМ
А - Г

код екземпляра 134293

Київ
 Видавництво
 «Українська енциклопедія»
 імені М. П. Бажана
 1998

«Афінській політії» Аристотель, досліджуючи держ. лад афін. демократії, Спарті і макед. монархії, підкреслював, що демократія та олігархія — гол. форми держ. устрою. У сучас. політ. теоріях термін «кратія» використовується у сполученні зі словами, які визначають суб'єкт владного правління, характер держ. влади: *аристократія* (правління найкращих), *тимократія* (правління найгірших), демократія (правління народу), *плутократія* (влада багатіїв), *охлократія* (влада натовпу), *геронтократія* (влада старців), *теократія* (правління церк. верхівки). Сучас. лексикон поповнився такими неологізмами, як *технократія* (влада тех. фахівців), *мілітократія* (влада військових), *бюрократія* (влада чиновників), *ідеоократія* (влада ідеологів), *інфоократія* (влада власників інформації), *меритоократія* (правління достойних), *партоократія* (влада парт. функціонерів) тощо.

В. С. Пазенок.

АРХОНТ [грец. ἀρχων (ἀρχοντας) — начальник, правитель] — 1) Ст. начальник, правитель у полісах Давньої Греції і деяких еллініст. д-вах. 2) В Афінах до 5 ст. до н. е. — член колегії найвищих посад. осіб. Спочатку займав цю посаду довічно, а з 753 до н. е. термін перебування А. при владі був скорочений до 10 років. Колегія складалася з 9 чол. Від 1-ї пол. 7 ст. до н. е. А. стали обиратися на 1 рік і називатися так: перший А. — епонім, його ім'ям називали рік правління, він здійснював найвищий нагляд за внутр. управлінням, вершив суд у сімейних справах, опікувався удовами і сиротами; другий А. — базилай, він займався реліг. справами, здійснював суд у цій сфері; третій А. — полемарх, що відав військом у мирний період, а під час війни виступав у ролі воєначальника. Інші шість А. — фесмофети — мали переважно суд. повноваження: вершили суд у приватних справах. Кандидатів в А. визначав *ареопаг*. Після бездоганного виконання А. своїх обов'язків протягом визначеного терміну він міг стати членом *ареопагу*. З часу *Солона реформ* (594—593 до н. е.) до колегії А. обирали представників найбагатших верств сусп.-ва. Після реформи Клісфена (509 до н. е.) реальна влада А. була істотно обмежена, їхня колегія фактично перетворилася на почесний політ. орган в Афінах.

Колегії А. були і в антич. містах-державках Пн. Причорномор'я (тер. сучас. України).

В. Д. Гончаренко.

АСАМБЛЕЯ (франц. assemblée — збори) — 1) заг. збори членів певної держ. або міжнар. установи, колективу; 2) кер. орган деяких міжнар. організацій (напр., *Генеральна Асамблея ООН*); 3) держ. орган у ряді країн

(напр., парламент Португалії — Асамблея республіки; асамблеї — органи влади на Кубі). **АСАМБЛЕЯ КОНСТИТУЦІЙНА** (франц. assemblée — збори і лат. constitutio — устрій, установлення) — одна з орг. форм розробки і прийняття *конституції* д-ви. Діє як тимчас. орган. Члени А. к. обираються чи призначаються за спеціально встановленим порядком. У «чистому» вигляді застосовується рідко. Здебільшого конституції приймаються парламентами або шляхом *референдуму*. Але конституції Італії та Індії, напр., були розроблені й остаточно схвалені *установчими зборами*, тобто органами, близькими до А. к. Деякі функції А. к. виконувала конституційна нарада в Росії при підготовці проекту конституції РФ (1993).

Ю. С. Шемшученко.

АСЕАН, Асоціація держав Південно-Східної Азії (ASEAN, Association of South-East Asian Nations) — регіональна міжнар. організація, яка об'єднує Індонезію, Малайзію, Сінгапур, Таїланд та Філіппіни. Заснована 1967 в м. Бангкоку (Таїланд). 1984 до її складу ввійшов Бруней. Договірне оформлення Асоціації відбулося 1976 підписанням на о. Балі (Індонезія) Договору про дружбу та співробітництво в Пд.-Сх. Азії і Декларації згоди АСЕАН. Згідно з цими документами осн. завданнями Асоціації є організація співробітництва і прискорення прогресу країн регіону в екон., соціальній, культур., тех., наук. та адм. галузях, надання взаємної допомоги у сфері освіти та профес. навчання, співробітництво з ін. міжнар. організаціями, встановлення миру і стабільності в регіоні. Кер. органами АСЕАН є Нарада глав держав і урядів та Нарада міністрів закорд. справ країн-учасниць. Обидва органи проводять щорічні засідання. Діють також Постійний комітет, що знаходиться у Бангкоку (Таїланд), Секретаріат з місцеперебуванням у м. Джакарті (Індонезія) і галузеві комітети (торгівлі, с. г., фінансів та ін.). Проводяться період. зустрічі міністрів економіки, праці, соціального забезпечення, освіти, інформації.

Ю. І. Нипорко.

АСЕСОРСЬКИЙ СУД — центр. судова установа *Великого князівства Литовського*, яка від 16 ст. постійно заступала великого князя (господаря) у його суд. обов'язках. А. с. складався з трьох і більше асесорів (лат. assesor, букв. — засідателі), призначених князем з числа членів *панів-ради* на всю сесію для різних справ. Працював лише в місці перебування вел. князя і під його наглядом. Діяв колегіально. А. с. часто передавав справи на особисте вирішення вел. князя або звертався до нього за порадою. Вирок, винесений за порадою князя, був остаточним.

Інші ж вирок можна було оскаржити в господарському суді, тобто безпосеред. суді великого князя.

Лит.: Падох Я. Суди і суд. процес старої України: нариси історії. ЗНТШ, 1990, т. 209; Чубатий М. Огляд історії укр. права: Історія джерел та держ. права. Мюнхен — К., 1994.

В. А. Чехович.

АСКЕТИЗМ РЕЛІГІЙНИЙ (франц. ascétisme, від грец. ἀσκητής — навчений вправам) — релігійно вмотивований специф. спосіб життя. Передбачає добровільне самообмеження, відмову від мирських благ і втіх, які релігією хоч і не забороняються, але утримання від яких схвалюється, вважається богоугодною справою. У *християнстві*, напр., прагнення віруючих наслідувати земне життя Ісуса Христа через А. р. передбачає безшлюбність, піст, постійну *молитву*, послух, стримання тілесних прагнень тощо. Такі поведінські настанови отримали богосл., філос. обґрунтування та виправдання у *Біблії*, творах святих отців тощо. Тією чи ін. мірою А. р. має місце у православ'ї, католицизмі, греко-католицизмі, в ряді сх. релігій та ін. У всій своїй повноті аскет. спосіб життя характерний для чернецтва. Серед вітчизн. чернецтва поширена аскеза духовно-внутр. характеру. Вивченням і розробкою аскет. принципів у християнстві займається аскет. богослов'я.

В. В. Климов.

АСКОЛЬД (р. н. невід. — 882, Київ) — давньоруський князь. Правив у Києві спільно з Діром. Походження обох не встановлено: за деякими припущеннями, нащадки *Кия*; за «Повістю врем'яних літ» — вояги, дружинники князя *Юрика*. Влітку 860 вони організували похід на Візантію. 18—25 червня руське військо облягало Константинополь з суші та моря, спустошувало околиці. Після переговорів було припинено облогу та укладено договір на основі заг. формули «миру й любові». Бл. 863 руське військо здійснило похід на Принцеві о-ви в Мармуровому морі, пройшовши через протоку Босфор. Похід

Аскольд. Т. Г. Шевченко. Аскольдова могила. Сепія, акварель. 1846.

866 на Константинополь завершився невдало через бурю, яка потопила частину руського флоту. Під час походу 874 не дійшло до збройної сутички: імператор Василій I Македонянин уклав з А. мирну угоду. В результаті згаданих походів *Київська Русь* уперше стала суб'єктом міжнар. права. В 860-х рр., під час одного з походів на Візантію, А. прийняв християнство.

За літописом, А. і Дір убиті князем *Олегом* у Києві.

Лит.: Сахаров А. Н. Дипломатия Древней Руси: IX — первая пол. X в. М., 1980; Брайчевский М. Ю. Утверждение христианства на Руси. К., 1989; Грушевський М. С. Історія України-Руси. т. 1. К., 1991; Толочко П. П. Князь в Древней Руси: власть, собственность, идеология. К., 1992.

АСОЦІАЦІЯ (лат. associatio — з'єднання, зв'язок) — добровільне договірне об'єднання (союз, співдружність, спілка) держав, організацій, підприємств, ін. юрид. чи фіз. осіб для спільної політ., госп., наук., культур. та ін. діяльності. Розрізняють такі типи А.: міждержавні (напр., *АСЕАН* — Асоціація держав Пд.-Сх. Азії); ділового співробітництва [А. юрид. осіб для організації спільної діяльності з підприємствами (фірмами) окремих зарубіж. країн або їх груп]; фінансово-економічні (банків, експертів, брокерів, дилерів); торговців (посередників, біржовиків та ін.); господарські (договірні об'єднання підприємств, організацій для спільного здійснення вироб.-госп. функцій, організації спільних виробництв на основі об'єднання фін. і матеріальних ресурсів); учених, діячів культури та ін. Як правило, А. існує за рахунок регулярних добровільних відрахувань (внесків) своїх членів. У межах делегованих повноважень А. може представляти спільні інтереси та інтереси кожного з її членів, створювати спільні підприємства і госпрозрахункові організації для надання учасникам різних послуг (трансп., технол., комерц., юридичних), можливості користуватися банк. кредитами і здійснювати комерц. операції, укладати договори з ін. юрид. та фіз. особами.

В. П. Горбатенко.

АСОЦІАЦІЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО РОЗВИТКУ І САМОВРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ — незалежна, неурядова, неприбуткова громад. орг-ція, зорієнтована на підтримку місц. самоврядування як однієї з гол. засад побудови *громадянського суспільства* в Україні, зміцнення її державності та дем. осн. Ств. після перших в історії України дем. виборів на нарадах представників місц. рад у м. Житомирі (22.IX 1990) під назвою «Асоціація демократичних рад і демократичних блоків у радах». На заг. зборах асоціації 13. XII 1994